

УДК 334.732

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.5.6>**Рудік Н.М.**

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6825-6729>

Rudik Natalia

Kherson State Agrarian and Economic University

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ: МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COOPERATION: A MACROECONOMIC ASPECT

У статті досліджено теоретико-прикладні аспекти проблем розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні на макроекономічному рівні. Установлено нестабільну та суперечливу динаміку розвитку сільськогосподарських кооперативів. Визначено, що розвиток сільськогосподарської кооперації стримують суперечності в законодавчому забезпеченні організації й функціонування кооперативів, відсутність спрямованої на її підтримку цілісної послідовної державної політики, низький рівень можливостей щодо залучення фінансових ресурсів та інвестицій для функціонування і розвитку кооперативів. Акцентовано, що розвиток сільськогосподарської кооперації відбувається переважно шляхом сприяння кооперуванню фермерських господарств. Обґрунтовано, що перспектива ефективного подальшого розвитку пов'язана з реалізацією Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» № 819-ІХ, розширенням державної підтримки шляхом збільшення обсягів фінансування та оптимізацією її структури, диверсифікацією джерел фінансування та їх раціональним поєднанням.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, сільськогосподарський кооператив, державна підтримка, фермерське господарство.

В статье исследованы теоретико-прикладные аспекты проблем развития сельскохозяйственной кооперации в Украине на макроэкономическом уровне. Установлена нестабильная и противоречивая динамика развития сельскохозяйственных кооперативов. Определено что сдерживают развитие сельскохозяйственной кооперации противоречия в законодательном обеспечении организации и функционирования кооперативов, отсутствие направленной на ее поддержку целостной, последовательной государственной политики, низкий уровень возможностей привлечения финансовых ресурсов и инвестиций для функционирования и развития кооперативов. Акцентировано, что развитие сельскохозяйственной кооперации происходит преимущественно путем содействия кооперированию фермерских хозяйств. Обосновано, что перспектива дальнейшего развития связана с реализацией Закона Украины «О сельскохозяйственной кооперации» № 819-ІХ, расширением государственной поддержки путем увеличения объемов финансирования и оптимизации ее структуры, диверсификацией источников финансирования и их рациональным сочетанием.

Ключевые слова: сельскохозяйственная кооперация, сельскохозяйственный кооператив, государственная поддержка, фермерское хозяйство.

Agricultural cooperation is an efficient mechanism of ensuring competitiveness of small and medium agricultural commodity producers under conditions of increasing competition on the domestic and world markets. The purpose of the study is to summarise scientific foundations of the formation of the cooperative movement and examine the applied aspects of the development of agricultural cooperation in Ukraine, efficiency of the government mechanisms of supporting the cooperative movement and prospects of its development. The following methods are used in the research: abstract-logical, economic-statistical and comparative analysis. The research is based on the studies of the domestic and foreign scientists on theoretical and practical

issues of agricultural cooperation. The paper investigates theoretical and applied aspects of the problems of the development of agricultural cooperation in Ukraine at the macroeconomic level. It determines unsteady and contradictory dynamics of the development of agricultural cooperatives. It highlights that contradictions in legislative support for organization and functioning of cooperatives, a lack of purposeful and consistent government support, a low probability of involving financial resources and investments for the functioning and development of cooperatives restrain their development. The study emphasizes that the development of agricultural cooperation mainly occurs due to the assistance in cooperation of farms. It shows the advanced experience of the formation of cooperative associations with the participation of the leading agrohholdings. The paper indicates to the role of legislation as the most powerful instrument of the government impact on cooperative relationships in the agrarian sector. It substantiates the prospects for further efficient development of cooperation caused by the Law of Ukraine "About agricultural cooperation" № 819-IX, extension of the government support for creating and developing the existing agricultural cooperatives and assisting in farm cooperation and creating new cooperatives by increasing the amount and optimizing the structure of financing, diversifying the sources of financing and their rational combination, coordinating the types of agricultural activities between the existing cooperatives in a given territory.

Key words: *agricultural cooperation, agricultural cooperative, government support, farm.*

Постановка проблеми. В аграрному секторі України в результаті недоліків попередніх реформ відбулося порушення виробничої та соціальної інфраструктури, змінилися потреби в кількості й якості працівників та їх пропозиція, знизилася економічна захищеність та життєвий рівень сільських мешканців. Отже, в умовах теперішніх викликів Україна має змінювати моделі господарювання, зокрема створювати умови для розвитку кооперації як особливої форми соціально-економічної діяльності, яка властива всім економічним системам, що дає змогу захистити товаровиробників економічними методами й сприяти сталому розвитку регіонів.

Кооперативи вже довели свою ефективність у багатьох країнах, а світовими лідерами визнано такі форми об'єднань в Японії та США. Грошовий оборот 96 найбільших агрокооперативів у світі становить \$800 млрд, а найбільший кооператив NH Nonghyup функціонує у Південній Кореї. Концепція кооперативів є особливо вигідною для переважно дрібних сільськогосподарських товаровиробників [1].

Як форма самоорганізації та самопомоги сільгоспвиробників кооперативи та їх об'єднання покликані підвищити ефективність господарюючих суб'єктів, збільшити їхні доходи й зменшити витрати, кількість посередників у процесі просування продукції від виробника до споживача, полегшити формування товарних партій, що важливо в умовах формування логістики.

Сільськогосподарська кооперація є ефективним механізмом забезпечення конкурентоспроможності малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників в умовах зростання конкуренції на вітчизняному та світовому ринках. Розвиток кооперації сприяє забезпеченню впровадження досягнень науки у виробничу практику через консультативно-інформаційну діяльність із використанням результатів науково-дослідницької роботи наукових установ і організацій, що потенційно має підвищити результативність діяльності малих та середніх товаровиробників, насамперед особистих і фермерських господарств.

Отже, сільськогосподарська кооперація як система кооперативів та їх об'єднань, утворених із метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативів, сприяє: підвищенню рівня самозайнятості населення; спільному використанню виробничої інфраструктури, транспортних засобів та спеціальної техніки і обладнання, що знижує собівартість продукції та супутніх витрат; впровадженню нових технологій, модернізації основних фондів та раціональному використанню наявних ресурсів; збільшенню обсягів виробництва та рівня рентабельності.

Сьогодні кооперація є однією з найважливіших умов збереження та розвитку інноваційної форми організації виробництва – малих та середніх фермерських господарств. А в умовах політики децентралізації сільськогосподарська кооперація створює передумови для формування ефективного конкурентного підприємницького середовища та розвитку територіальних громад.

Однак сільськогосподарська кооперація, розвивається повільно і нестабільно, динаміка її розвитку в Україні достатньо складна й неоднозначна. На початок 2020 р. зареєстровано 1 207 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та 1 005 сільськогосподарських виробничих кооперативів, через них реалізується менше 1% сільськогосподарської продукції, тоді як у розвинених країнах – 30–60%.

Інноваційний підхід до дослідження розвитку сільськогосподарської кооперації має враховувати умови функціонування кооперативів та методологічні підходи з урахуванням різноаспектності та зміни ролі сільськогосподарських кооперативів у сучасному розвитку сфери аграрного виробництва та сільських територій.

Актуальність дослідження теоретичних та практичних аспектів проблем розвитку сільськогосподарської кооперації на регіональному та державному рівнях зумовила вибір теми, формування мети та визначення завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу дослідженню питань сільськогосподарської кооперації в Україні у своїх працях приділили В. Зіновчук, Р. Корінець, П. Макаренко, М. Малік, В.Мамчур, О. Саковська, П. Саблук, І. Томич та ін. Ними досліджувалася кооперація як механізм самоорганізації сільських товаровиробників, правові та економічні умови організації кооперації, диверсифікація як основа розвитку кооперативів.

Незважаючи на численні напрацювання у сфері розвитку кооперації та її впливу на економіку, сучасний стан, особливості проблеми функціонування та розвитку сільськогосподарських кооперативів потребують подальших теоретико-практичних досліджень з урахуванням швидкозмінних умов внутрішнього середовища та державного регулювання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення наукових засад формування кооперативного руху та дослідження прикладних аспектів проблем розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, дієвості державних механізмів підтримки кооперативного руху та перспектив його розвитку.

У процесі дослідження були використані абстрактно-логічний метод теоретичного узагальнення, економіко-статистичний метод, метод порівняльного аналізу. Теоретико-практичним підґрунтям дослідження були праці вчених у сфері сільськогосподарської кооперації

Виклад основного матеріалу. Міжнародний досвід демонструє різні можливі напрями розвитку кооперативного руху, засвідчуючи значимість кооперативного сектору для економіки.

Так, у Японії кооперативи є монополістами в агросекторі та на продовольчому ринку, вони реалізують близько 90% усієї сільгосппродукції, при цьому в кооперативах працює 91% усіх фермерів. Такі об'єднання виробляють і збувають сільськогосподарську продукцію, надають фінансові послуги. Усі вони створені урядом, а контроль над їхньою діяльністю передбачений на регіональному рівні. У практичній діяльності він ускладнений тим, що кооперативи є монополістом на продовольчому ринку і самі встановлюють ціни на товари, отримуючи при цьому додаткові привілеї від держави. В Іспанії кооперативний рух спрямований на створення маленьких кооперативів, сформованих у рамках регіонального законодавства. Здебільшого це вузькопрофільні кооперативи з обмеженими можливостями в отриманні бажаного прибутку. У кооперативному середовищі Іспанії великі кооперативи одержують 75% прибутку. У США, Франції і Канаді кооперативи створюються самими фермерам. У Малайзії коопера-

вами керують чиновники, а в Китаї, щоб увійти в об'єднання, потрібно купувати акції. Особливістю кооперативів Ізраїлі є втілення ідеї соціалізму [1].

В Україні розвиток кооперативного руху був започаткований в умовах нерозвиненої інфраструктури аграрного ринку, відсутності дорадництва, наукового та кадрового забезпечення трансформацій аграрного сектору в перехідний період та послідовної державної політики. Як наслідок, економічний самозахист селян проявився у створенні в 1992 р. перших неформальних об'єднань кооперування фермерськими господарствами, а на III з'їзді Асоціації фермерів України був започаткований розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, й у 1993 р. створено перший в Україні сільськогосподарський обслуговуючий кооператив. Сільськогосподарська кооперація розглядалася як механізм самоорганізації та посилення економічної незалежності невеликих селянських, фермерських господарств від недобросовісних посередницьких структур [2, с. 5].

Найбільш поширеною формою сільськогосподарської кооперації є кооператив. Кооперативний рух у державі демонстрував динаміку поширення. Проте в 2014–2015 рр. спостерігалось зменшення їх кількості на 1 125 одиниць. У структурі організаційно-правових форм господарювання питома частка кооперативів становила 25%, з яких лише 8,7% – сільськогосподарські. На жаль, сільськогосподарська кооперація розвивається повільно і нестабільно та має достатньо складну динаміку. Кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів з 2011 р. зменшилася на 294 одиниці, натомість зросла кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів – на 399 [3, с. 59].

Станом на початок 2020 р. в Україні зареєстровано 1 207 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та 1 005 сільськогосподарських виробничих кооперативів [4]. Порівняно з іншими європейськими країнами це невелика кількість. Кооперативний рух слід розвивати, вибравши свій шлях, урахувавши набутий досвід інших країн. Як розвивати кооперацію, країна вибирає відповідно до своїх національних пріоритетів та економічних інтересів. Однак створення функціонуючої моделі кооперації в Україні, яка відповідала б загальноєвропейським принципам кооперації Міжнародного кооперативного альянсу, потребує врахування позитивного міжнародного досвіду, особливостей внутрішнього й зовнішнього економічного середовища сьогодення, а тому є комплексною проблемою.

Форми об'єднання малих та середніх агровиробників різноманітні, але всі вони надають стійкості та конкурентних переваг їх учасникам. Сприяють відродженню кооперативного руху сімейні фермерські господарства, які розглядаються також як основа сталого розвитку громад та сільських територій.

У програмі підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, яка фінансується державою, прописано, що серед учасників кооперативу повинно бути не менше ніж одне фермерське господарство і не менше 20 членів.

Саме сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи дають можливість поєднувати інтереси індивідуальних господарств із можливостями великих господарських структур через спільну реалізацію чи переробку виробленої продукції, спільне використання різноманітних послуг, включаючи фінансові, спільну реалізацію проєктів тощо [5, с. 285].

В Україні станом на 2020 р. зареєстровано 46 143 тис фермерських господарств, їх кількість зросла на 489 одиниць порівняно з попереднім роком. Частка фермерських господарств у загальній структурі виробництва валової продукції була невелика і змінювалася в межах 6–8,7% [4].

Динаміка створення й розвитку фермерських господарств є неоднозначною, у 2015 р. спостерігався спад кількості фермерських господарств, на що значною мірою вплинула анексія територій України. Проте у подальшому відбувається збільшення їх кількості більше ніж на 600 одиниць щорічно протягом аналізованого періоду (рис. 1).

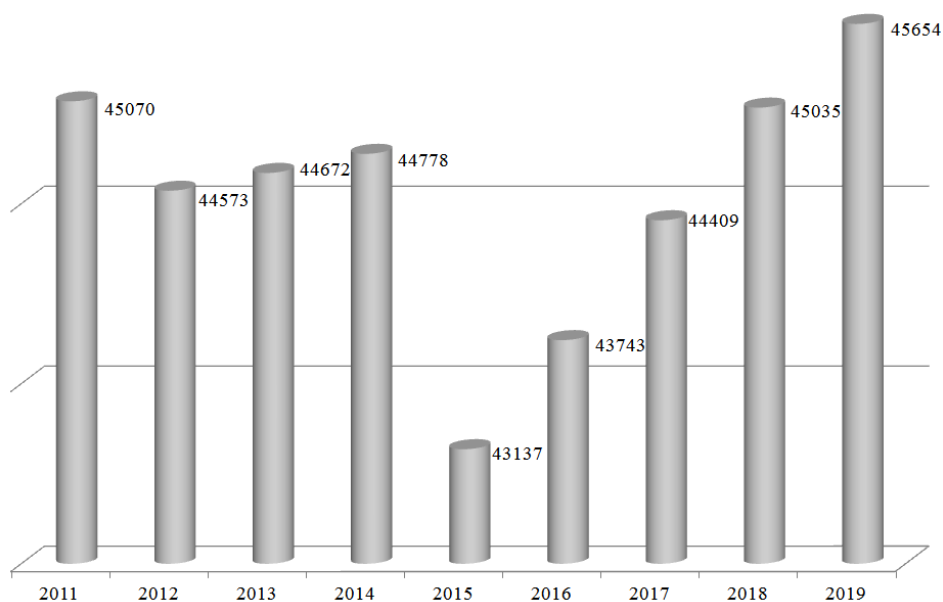

Рис. 1. Динаміка кількості фермерських господарств в Україні

Джерело: сформовано автором за даними [4]

Виробничий та соціальний потенціал українських фермерських господарств нерелізований, у структурі господарюючих суб'єктів вони займають 71% та формують 6–8,7% аграрного ВВП, забезпечуючи зайнятість 97 тис осіб [4].

Сучасна парадигма розвитку агропромислового виробництва повинна передбачати, що держава має створювати умови для розвитку фермерських господарств шляхом кооперування. Це дає змогу збільшити обсяги фінансових ресурсів, можливості придбання необхідної техніки, формування товарних партій сировини, технічного обслуговування, доступу до інформаційних послуг щодо стану ринкової кон'юнктури, послуг зі зберігання продукції, інноваційних технологій тощо.

У 2017 р. Мінагрополітики у співпраці з Асоціацією фермерів та приватних землевласників була розроблена та затверджена урядом «Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки». Вона була спрямована виключно на підтримку фермерських господарств із площею до 100 гектарів. За нею планувалося збільшити кількість фермерських господарств, що створять до півмільйона нових робочих місць за існуючих 100 тис, збільшити частку фермерських господарств у валовому виробництві сільськогосподарської продукції до 12%; підтримка розвитку тваринництва, органічного землеробства, хмелярства, садівництва та виноградарства. У структурі Мінагрополітики було створено посаду заступника міністра з питань підтримки фермерства й розвитку сільських територій. Концепцією було передбачено сприяння створенню фермерами сільськогосподарських кооперативів, як самостійно, так і спільно з членами особистих селянських господарств, що дало змогу створювати продукти з доданою вартістю. Концепцією було передбачено надання фінансової підтримки сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам, що здійснюють первинну обробку та переробку продукції фермерських господарств. Щороку планувалося створювати 15 нових об'єктів із первинної переробки сільськогосподарської продукції, а також 40–50 нових кооперативів, утворених фермерами самостійно або спільно з членами особистих селянських господарств. На реалізацію

Концепції в державному бюджеті лише на 2018 р. було передбачено один мільярд гривень [6].

Динаміка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів відповідає планам створення кооперативів відповідно до Концепції (рис. 2).

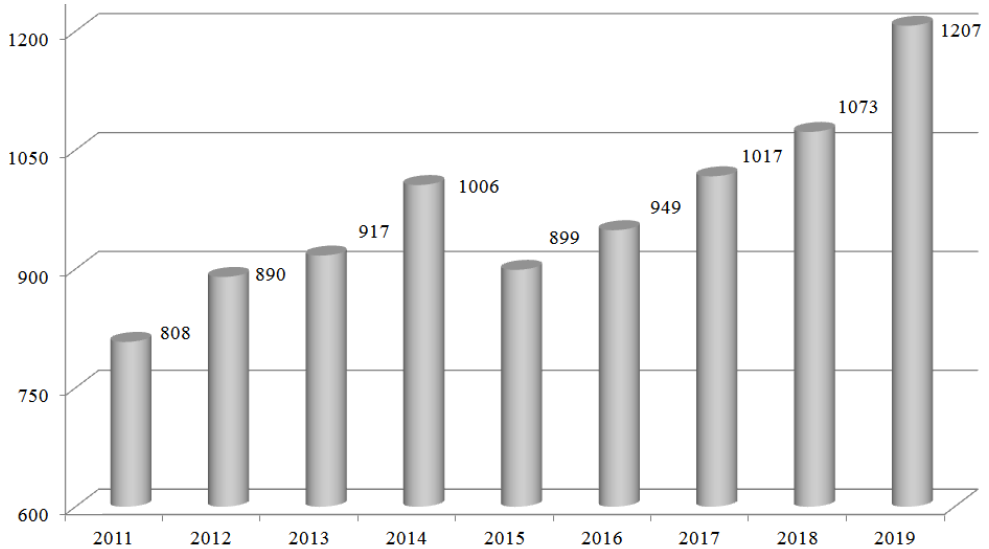

Рис. 2. Динаміка кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні

Джерело: сформовано автором за даними [4]

На початку 2019 р. в Україні налічувалося 892 діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, при цьому їх кількість із 2018 р. збільшилася на 125 одиниць. Структуру сільськогосподарських кооперативів у 2019 р. представлено на рис. 3.

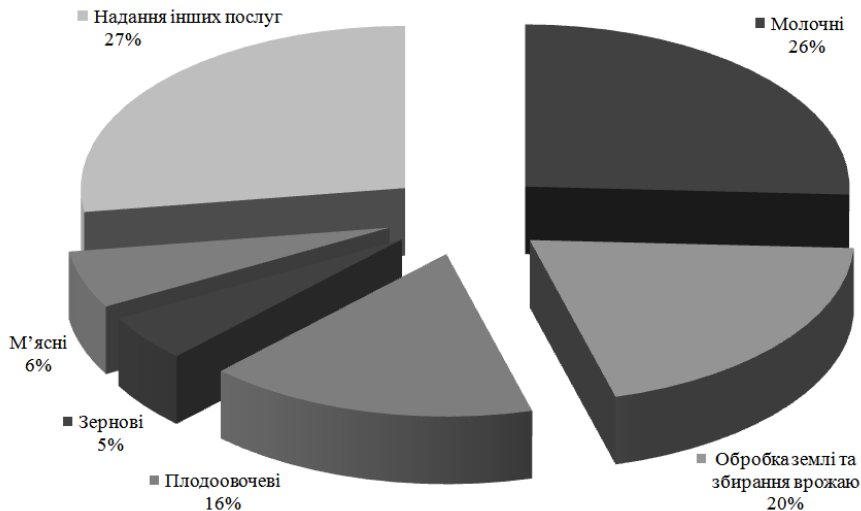

Рис. 3. Структура сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України

У структурі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів найбільшою була питома частка кооперативів із надання інших послуг (27%) та молочарських кооперативів (26%). Суттєвою була також частка кооперативів з обробки землі та збирання врожаю (20%) й об'єктів плодоовочевої спеціалізації (16%), тоді як частка зернових і м'ясних кооперативів становила лише 5%. Таким чином, у галузі тваринництва працювали 32% загальної кількості обслуговуючих кооперативів.

Невелика кількість кооперативів не дає змоги використати потенціал кооперативного руху в плані досягнення синергії й оптимізації фермерських витрат, що зумовлює їх незначний позитивний вплив на цінові коливання продовольчого ринку.

У країнах ЄС сільськогосподарські кооперативи забезпечують 57% виробництва молочної та 42% плодоовочевої продукції. У таких країнах, як Австрія, Данія, Нідерланди та Швеція, у сільськогосподарських кооперативах виробляється понад 90% молока та понад 50% плодоовочевої продукції [7]

Законодавство України до 2020 р. класифікувало сільськогосподарські кооперативи на виробничі та обслуговуючі. І хоча в динаміці розвитку виробничих та обслуговуючих кооперативів має місце тенденція збільшення, у структурі всіх організаційно-правових форм господарювання їхня частка є невеликою і відповідно становить 4,0% та 4,7%.

Оцінювання динаміки розвитку та особливостей функціонування сільськогосподарських кооперативів в Україні є достатньо складним. Відображена у статистиці кількість сільськогосподарських кооперативів не означає їх фактичного функціонування, що значною мірою зумовлено особливостями вітчизняного законодавства.

Функціонування та розвиток кооперативів можливі за наявності всього комплексу економічних, законодавчих, суспільних, демократичних передумов та дотримання засадничих принципів кооперації.

Однією із суттєвих проблем, що стримувала розвиток сільськогосподарської кооперації, є суперечності в законодавчому забезпеченні сільськогосподарської кооперації.

В аграрному секторі України кооперативи створюють виробники сільськогосподарської продукції: юридичні особи всіх організаційно-правових форм господарювання та їх відокремлені підрозділи; фізичні особи, які мають у володінні, користуванні або розпорядженні землі сільськогосподарського призначення чи сільськогосподарських тварин; фізичні особи, які займаються сільськогосподарською діяльністю, передбаченою класифікацією видів економічної діяльності.

В Україні, відповідно до попереднього Закону «Про сільськогосподарську кооперацію» №469/97-ВР від 17 липня 1997 р., розрізняли два види сільськогосподарських кооперативів: виробничі та обслуговуючі. Такий поділ і статус зумовлювали найбільшу проблему – фінансове забезпечення створення та розвитку кооперативів. Сільськогосподарські виробничі кооперативи утворюються шляхом об'єднання фізичних осіб, які є виробниками сільськогосподарської продукції і виступають суб'єктами підприємницької діяльності: провадять господарську діяльність із метою отримання прибутку, реалізують свою продукцію за цінами, що встановлюються самостійно на договірних засадах із покупцем. Обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи утворюються шляхом об'єднання фізичних та/чи юридичних осіб — виробників сільськогосподарської продукції, вони не мають на меті отримання прибутку, тому є некомерційними організаціями [8].

Через статус неприбутковості сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи взагалі не могли скористатися банківським фінансуванням, виробничі кооперативи, будучи прибутковими, не могли отримати позику, оскільки банки не могли їх оцінити як позичальників через специфіку кооперативної форми господарювання. Більше того, сільськогосподарські виробничі та обслуговуючі кооперативи і дотепер не мають майна, достатнього для застави.

В Україні через кооперативи реалізується менше 1% сільськогосподарської продукції, і найсуттєвішою причиною цього є те, що обслуговуючий сільськогосподарський кооператив не може купувати продукцію своїх членів, а отже, продавати її без письмової згоди всіх членів кооперативу. Він не може організувати власну переробку, оскільки готовий продукт переробки є власністю саме того члена кооперативу, продукція якого підлягала переробці. Поставляти продукцію в роздрібну торгівлю мережу кооперативів може лише після підписання ними договорів поставок із кожним фермером окремо.

Натепер адаптований до міжнародного законодавства Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» № 819-IX, що набрав чинності 15 листопада 2020 р. Він на законодавчому рівні закріпив єдину організаційно-правову форму – сільськогосподарський кооператив, принципи утворення і діяльності сільськогосподарських кооперативів, які відповідають загальноновизнаним принципам кооперації Міжнародного кооперативного альянсу [9].

Закон надав право членам (засновникам) сільськогосподарського кооперативу самостійно вибирати види діяльності, а також форму діяльності – з метою чи без мети одержання прибутку.

Сільськогосподарський кооператив може здійснювати один або декілька видів діяльності. Діяльність кооперативу може бути як із метою одержання прибутку, так і без такої мети. Відповідно, передбачено дві моделі статуту: для сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою одержання прибутку, та модель статуту сільськогосподарського кооперативу, що діє без мети одержання прибутку.

Сільськогосподарський кооператив, що здійснює діяльність без мети одержання прибутку, є неприбутковою організацією, якщо його діяльність відповідає сукупності таких ознак: кооператив не здійснює виробництва сільськогосподарської продукції і надає послуги виключно своїм членам; кооператив не набуває права власності на сільськогосподарську продукцію, вироблену, вирощену, відгодовану, виловлену або зібрану (заготовлену) його членами – виробниками сільськогосподарської продукції. При цьому власниками сільськогосподарської продукції, що заготовлюється, переробляється, постачається, збувається (продається) таким кооперативом, є його члени; кооператив відповідає вимогам, установленим підпунктом 133.4.1 пункту 133.4 статті 133 Податкового кодексу України для неприбуткових організацій [9].

Однією з основних проблем функціонування кооперативів без мети одержання прибутку за Законом «Про сільськогосподарську кооперацію» № 469/97-ВР від 17 липня 1997 р., яка існувала до прийняття нового Закону, була невідповідність критеріям неприбуткових організацій, які визначені Податковим кодексом України. Відповідне положення унеможливило визнання кооперативу неприбутковою організацією за вимогами ПК України [8].

Так, за статусу неприбутковості в сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах передбачався розподіл залишку фінансового результату господарської діяльності кооперативу у вигляді кооперативних виплат та виплат на паї. Із цієї причини кооперативам досить часто відмовляли в присвоєнні статусу неприбуткового, що загрожувало суттєвими податковими санкціями.

Відображалася на розвитку сільськогосподарської кооперації недоступність кредитів та недостатня фінансова підтримка з боку держави.

Так, державна підтримка для сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів становила понад 8,5 млн грн, її отримали кооперативи молочарського та плодово-ягідного напрямів діяльності для придбання обладнання зі зберігання та переробки сільськогосподарської продукції. Для сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів було розширено напрями діяльності, за якими вони можуть отримати урядову підтримку: овочеві кооперативи, із заготівлі і переробки дикорослих ягід, грибів і рослин

та продукції бджільництва; була передбачена компенсація 70% вартості за українське обладнання й техніку для транспортування сільськогосподарських продукції [7].

Наявні обсяги державної фінансової підтримки дають змогу лише частково зняти ризики ведення кооперативної діяльності, а скористатися нею може невелика кількість кооперативів. Розширення державної підтримки лишається проблемою як в обсягах виділеного бюджетом фінансування, так і в законодавчій площині.

Програмою підтримки АПК у 2020 р. на розвиток фермерства і кооперативів було заплановано спрямувати 400 млн грн, на відшкодування обсягів підтримки не виплачених у 2019 р. – 115 млн грн. Передбачалося компенсувати витрати, пов'язані з наданням сільськогосподарських дорадчих послуг в обсязі 100 млн грн, та надати фінансову підтримку сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам в обсязі 300 млн грн, сприяти збільшенню кількості об'єктів місцевої переробки сільськогосподарської продукції та зростанню рівня зайнятості сільського населення [11].

За даними Мінекономіки, у 2019 р. сільськогосподарськими виробниками було використано 4,34 млрд грн державної підтримки. У цілому нею скористалося 1 667 суб'єктів господарювання та 230 925 фізичних осіб, близько 10 тис фермерів та два сільськогосподарські кооперативи. Урядовою Програмою підтримки розвитку фермерських господарств у 2020 р. за напрямом «Фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів» було передбачено допомогу до 3 млн грн лише сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам, до складу яких входять одне і більше фермерських господарств, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік до 20 млн грн [11].

Таким чином, модель державної підтримки охоплювала: дорадчі послуги; сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, об'єкти переробки; сімейні фермерські господарства, доплату ЄСВ; сертифікацію органічного виробництва і компенсацію 90% за сертифікації органічного виробництва; сімейні фермерські господарства, доплати за наявності поголів'я 5–25 корів; молодих фермерів (до 35 років включно).

Проте обсяги фінансової державної підтримки не відповідають потребам. Для залучення зовнішнього фінансування кооперативи можуть приймати участь у програмах міжнародного та регіонального рівнів та використовувати ресурси асоційованих членів, та тепер це ускладнилося рецесією світової економіки, що звузило фінансові можливості міжнародних програм фінансової підтримки.

Для поліпшення інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в новому Законі «Про сільськогосподарську кооперацію», розділ Розділ VII ст. 30, передбачається, що сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські кооперативні об'єднання, громадські спілки, утворені з метою сприяння розвитку сільськогосподарської кооперації, самостійно встановлюють міжнародні зв'язки з організаціями іноземних держав, беруть участь у Міжнародному кооперативному альянсі та здійснюють інші зв'язки з міжнародними організаціями, сприяють розвитку співробітництва учасників кооперативного руху у світі, поширенню своїх принципів і цінностей [9].

Значним джерелом забезпечення інноваційно-інвестиційними ресурсами сільськогосподарських кооперативів є агрохолдинги. Вони сприяють розвитку кооперативів на регіональному рівні, однак із частковою втратою автономності кооперативу. Так агрохолдинг «Мрія» інвестував 1,5 млн грн для створення восьми кооперативів у західних областях України; ПНАК охопив 300 населених пунктів, і тепер кооператив нараховує понад 6,5 тис учасників. Компанія «Данон» допомагає створювати молочні і полуничні кооперативи, а загальний розмір інвестицій «Данон» становив 2,85 млн євро. Ефективне обладнання для доїння корів, придбане за програмою «Данон», дало змогу кооперативам підвищити надої на 10–25%. Полуничні об'єднання отримали конкретну точку збуту своєї продукції у вигляді компанії-ініціатора [6].

Сільськогосподарська кооперація є однією з найважливіших умов як збереження інноваційної форми організації виробництва (малих та великих фермерських господарств), так і їх успішного розвитку [12, с. 513].

Інтеграція малих особистих селянських і фермерських господарств у кооперативні організації сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки держави, особливо у галузях садівництва, виноградарства, плідництва й овочівництва, вирощування декоративних, лікарських, ефіроолійних та інших малопоширених культур [13, с. 268].

Найпотужнішим інструментом впливу держави на кооперативні відносини залишається законодавство. Нині на законодавчому рівні закріплено принципи утворення і діяльності сільськогосподарських кооперативів, які відповідають загальноновизнаним принципам кооперації Міжнародного кооперативного альянсу. Закріплено перехід до єдиної організаційно-правової форми – сільськогосподарського кооперативу, закладено більш чіткі основи управління кооперативом, прав та обов'язків його членів, положення щодо кооперативної освіти, можливість самостійного вибору виду та форми діяльності

Реальна законодавча та фінансова державна підтримка сприятиме створенню фермерами сільськогосподарських кооперативів як самостійно, так і спільно з членами особистих селянських господарств, яких в Україні налічується близько 3,9 млн.

Висновки. Дотепер стримуючими чинниками розвитку кооперації на макроекономічному рівні є: суперечності в законодавчому забезпеченні створення та функціонування сільськогосподарських кооперативів які частково будуть усунені з набранням чинності Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» № 819-IX; відсутність належного та своєчасного фінансування; недосконалість програм державної підтримки фермерських господарств; відсутність практичного досвіду створення та організації роботи кооперативу; недостатній рівень формування кооперативної свідомості в суспільстві.

Основою ефективного розвитку сільськогосподарських кооперативів є подальше вдосконалення законодавчого забезпечення їх функціонування, розширення джерел фінансування; диверсифікація діяльності сільськогосподарських кооперативів; узгодження видів господарської діяльності між функціонуючими на даній території кооперативами; державна підтримка становлення і розвитку існуючих сільськогосподарських кооперативів та сприяння кооперуванню фермерських господарств і створенню нових.

Список використаних джерел:

1. Як працюють аграрні кооперативи в різних країнах. URL: <http://carefield.com.ua/blog/id/jak-pracjujut-agrarni-kooperativi-v-riznih-krajinah-136/> (дата звернення: 20.01.2021).
2. Томич І.Ф., Корінець Р.Я., Гриценко М.П. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив: початок шляху : практичний посібник. Київ, 2013. 95 с.
3. Рудік Н.М. Потенціал кооперації як системи соціально-економічних відносин та шляхи його реалізації. *Агросвіт*. 2020. № 7. С. 55–62. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3142&i=6> (дата звернення: 20.01.2021).
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.01.2021).
5. Скрипник С.В. Пріоритети розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств : монографія. Херсон : Айлант, 2020. 385 с.
6. Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 664-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80> (дата звернення: 20.01.2021).
7. В Україні зростає кількість обслуговуючих кооперативів – Віктор Шеремета / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-zrostaye-kilkist-obslugovuyuchih-kooperativiv-viktor-sheremeta> (дата звернення: 20.01.2021).

8. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» № 469/97-ВР від 17 липня 1997 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/181735_596565 (дата звернення: 25.01.2021).
9. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» № 819-ІХ від 21.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 25.01.2021).
10. Запитайте у юриста: що нового принесе закон про кооперацію. Agravery.com. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/zapitajte-u-urista-so-novogo-prinese-zakon-pro-kooperaciju> (дата звернення: 20.01.2021).
11. Державна підтримка АПК-2020: програми, механізми, терміни. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/derzhpidtrimka-apk-2020-programi-mehanizmi-termini> (дата звернення: 20.01.2021).
12. Socio-economic institutions for development of cooperation / O. Sakovska et al. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Vol. 4. № 27. P. 513–521.
13. Приліпко С.М. Забезпечення продовольчої безпеки держави завдяки діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Теорія та практика публічного управління та адміністрування у XXI ст.* : матеріали. І Всеукр. наук.-практ. конф., 30 листопада 2018 р. Київ : НАДУ, 2018. С. 267–268.

References:

1. Carefield (2017) *Yak pratsiiut ahrarni kooperatyvy v riznykh krainakh* [How agrarian cooperatives work in different countries]. Available at: <http://carefield.com.ua/blog/id/jak-pracjujut-agrarni-kooperativi-v-riznih-krajinah-136/> (accessed 20 January 2021).
2. Tomych I. F., Korinets R. Ya., Hrytsenko M.P. (2013) *Silskohospodarskyi obsluhovuiuchyi kooperatyv: pochatok shliakhu. Praktychnyi posibnyk* [Agricultural service cooperatives: the beginning of the way]. Kyiv. (in Ukrainian)
3. Rudik N.M. (2020) Potensial kooperatsii yak systemy sotsialno-ekonomichnykh vidnosyn ta shliakhy yoho realizatsii [The potential of cooperation as a system of social and economic relations and the ways to realize it]. *Ahrosvit* [Agroworld], no. 7, pp. 55–62. Available at: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3142&i=6> (accessed 20 January 2021).
4. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 20 January 2021).
5. Skrypnyk S.V. (2020) *Priorytety rozvytku fermerskykh hospodarstv ta silskohospodarskykh pidpriemstv: monohrafiia* [Priorities of the development of farms and agricultural enterprises]. Kherson: Ailant. (in Ukrainian)
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) *Kontseptsiia rozvytku fermerskykh hospodarstv ta silskohospodarskoi kooperatsii na 2018–2020 roky skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 veresnia 2017 r. № 664-p.* [The concept of the development of farms and agricultural cooperation for 2018–2020 approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 13 September 2017 № 664-p]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80> (accessed 20 January 2021).
7. Sheremeta V. (2019) *V Ukraini zrostaie kilkist obsluhovuiuchykh kooperativiv* [The number of service cooperatives is increasing in Ukraine]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-zrostaye-kilkist-obslugovuyuchih-kooperativiv-viktor-sheremeta> (accessed 20 January 2021).
8. Zakon online (1997) *Zakon Ukrainy “Pro silskohospodarsku kooperatsiiu” № 469/97-VR* від 17 липня 1997 р. [The Law of Ukraine “About agricultural cooperation” № 469/97-VR dated 17 July 1997]. Available at: https://zakononline.com.ua/documents/show/181735_596565 (accesses 25 January 2021).
9. Zakon. rada (2020) *Zakon Ukrainy “Pro silskohospodarsku kooperatsiiu” № 819-IX* від 21.07.2020 р. [The Law of Ukraine “About agricultural cooperation” № 819-IX dated 21 July 2020]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (accessed 25 January 2021).
10. Agravery (2010) *Zapytaite u yurysta: shcho novoho prynese zakon pro kooperatsiiu* [Ask a lawyer: what news the law about cooperation will bring]. Available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/zapitajte-u-urista-so-novogo-prinese-zakon-pro-kooperaciju> (accessed 20 January 2021).
11. Information and analytical portal of the AIC of Ukraine (2020) *Derzhavna pidtrymka APK-2020: prohramy, mekhanizmy, termyny* [Government support for the AIC-2020: programs, mechanisms and dates]. Available at: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/derzhpidtrimka-apk-2020-programi-mehanizmi-termini> (accessed 20 January 2021).

12. Sakovska O., Shpykuliak O., Ushkarenko Iu., Chmut A. (2018) Socio-economic institutions for development of cooperation. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky* [Financial and credit activity: the problems of theory and practice], vol. 4, no. 27, pp. 513–521.

13. Prylipko S.M. (2018) Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky derzhavy zavdiaky diialnosti silskohospodarskykh obsluhovuiuchykh kooperatyviv [Maintaining food security of the country due to the activity of agricultural service cooperatives]. *Teoriia ta praktyka publichnoho upravlinnia ta administruvannia v XXI st.: Materialy I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 30 lystopada 2018 r.* [Theory and Practice of public management and administration: Conference Proceedings of the 1st Ukrainian scientific and practical conference (Ukraine, Kyiv, November, 30, 2018)]. Kyiv, pp. 267–268. (in Ukrainian)
